

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

№8

OPEN ACCESS

ROAD

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

2025

IQTISODIYOT&TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Elektron nashr. 51 sahifa.

E'lon qilishga 2025-yil 1-avgustda ruxsat etildi.

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoirazimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldix'o'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukhonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayeich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilkhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

Smart-logistika texnologiyalarini joriy etish orqali oziq-ovqat mahsulotlarini yetkazib berish tizimini optimallashtirish (Toshkent viloyati misolida).....	14
Mavlanov Sobirjon Pardabayevich	
Tijorat banklarida korporativ boshqaruvning xalqaro tamoyillari asosida boshqaruv sifatini oshirish	20
Sattarov Umirzoq	
Современные банковские продукты	24
Хужамуратов Аббос Мардонович	
Amerika qo'shma shtatlarining ijtimoiy himoya tizimi.....	29
Abdullayeva Sayyora Aleksandrovna	
Совершенствование рынка услуг высшего образования как фактор повышения занятости населения в условиях цифровой экономики.....	33
Ибрагимов Тимур Ибодуллаевич, Асланова Дилбар Хасановна	
Iqtisodiy fanlarni o'qitishda interaktiv metodlarning qo'llanilishi va ularning samaradorligi.....	39
Kabulov Baxram Kuzibaevich	
Korxonalarda raqobat razvedkasi tizimlarini rivojlantirishda innovatsion raqamli texnologiyalarining o'rni.....	45
Tursunxo'jayev Sardor Jamoliddin o'g'li	

KORXONALARDA RAQOBAT RAZVEDKASI TIZIMLARINI RIVOJLANTIRISHDA INNOVATSION RAQAMLI TEKNOLOGIYALARINING O'RNI

Tursunxo'jayev Sardor Jamoliddin o'g'li

O'zbekiston Respublikasi Raqobatni rivojlantirish
va iste'molchilar huquqlarini himoya qilish qo'mitasi
huzuridagi Raqobat siyosati va iste'molchilar
huquqlari tadqiqotlari markazi ilmiy kotibi, PhD

Annotatsiya: Ushbu maqolada korxonalarda raqobat razvedkasini rivojlantirishda raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt (AI)ning o'rni o'rganilgan. AI, IoT, blockchain, raqamli egizaklar va generativ AI texnologiyalarining ishlab chiqarish, ta'minot zanjiri hamda strategik boshqaruvdagi qo'llanilishi ilmiy manbalar asosida tahlil qilingan. Tadqiqot natijasida korxonalar uchun raqamli texnologiyalarni integratsiyalashgan holda qo'llashni nazarda tutuvchi konseptual model ishlab chiqilgan. Ushbu model bozor signallarini aniqlash, ma'lumotlarga asoslangan qarorlar qabul qilish va barqaror rivojlanishni qo'llab-quvvatlash imkonini beradi.

Kalit so'zlar: raqobat razvedkasi, sun'iy intellekt, raqamli texnologiyalar, blockchain, IoT, generativ AI, korxona raqobatbardoshligi.

Abstract: This study examined the role of digital technologies and artificial intelligence in enhancing competitive intelligence within enterprises. Based on scientific sources, the use of AI, IoT, blockchain, digital twins, and generative AI in production, supply chain management, and strategic decision-making was analyzed. As a result, a conceptual model was developed that envisaged the integrated application of digital technologies in enterprises. The proposed model enabled the identification of market signals, data-driven decision-making, and support for sustainable development.

Key words: competitive intelligence, artificial intelligence, digital technologies, blockchain, IoT, generative AI, enterprise competitiveness.

Аннотация: В данной статье было исследовано значение цифровых технологий и искусственного интеллекта в развитии конкурентной разведки на предприятиях. На основе научных источников был проведён анализ применения технологий AI, IoT, blockchain, цифровых двойников и генеративного AI в производстве, цепочке поставок и стратегическом управлении. В результате исследования была разработана концептуальная модель, предусматривающая интегрированное использование цифровых технологий на предприятиях. Эта модель позволила выявлять рыночные сигналы, принимать обоснованные решения на основе данных и поддерживать устойчивое развитие.

Ключевые слова: конкурентная разведка, искусственный интеллект, цифровые технологии, blockchain, IoT, генеративный AI, конкурентоспособность предприятия.

KIRISH

Bozor sharoitida muvaffaqiyatli faoliyat yuritish korxonalardan aniq va tezkor qarorlar qabul qilishni, mavjud resurslardan samarali foydalanishni hamda bozor tendensiyalarini to'g'ri baholashni talab qiladi. Texnologik taraqqiyot tufayli sun'iy intellekt, IoT, blockchain va raqamli egizaklar kabi ilg'or yechimlar ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirish, ta'minot zanjirini boshqarish, moliyaviy prognozlash va mijozlar bilan ishlashda keng imkoniyatlar yaratmoqda. Ushbu texnologiyalar real vaqt rejimida katta hajmdagi ma'lumotlarni yig'ish va tahlil qilishga, bozor o'zgarishlarini oldindan ko'ra olishga hamda strategik qarorlarni asosli shakllantirishga yordam beradi.

Ilmiy manbalar tahlili shuni ko'rsatadiki, raqamli innovatsiyalar korxonalar raqobatbardoshligini oshirishda, ishlab chiqarish samaradorligini yaxshilashda va ekologik barqarorlikni ta'minlashda muhim omil bo'lib xizmat

qilmoqda. Ayniqsa, kichik va o'rta biznes subyektlari uchun ilg'or texnologiyalar xarajatlarni kamaytirish, xizmatlar sifatini oshirish hamda bozor talablari bilan moslashish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Mazkur tadqiqotning maqsadi — ilg'or raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt asosida korxonalarda raqobat razvedkasi tizimini rivojlantirishning samarali yo'nalishlarini aniqlashdir. Shu maqsadda turli ilmiy manbalar tahlil qilinib, mavjud tajribalar umumlantirilgan hamda raqamli texnologiyalarni integratsiyalashtirish holda qo'llash imkoniyatlarini aks ettiruvchi konseptual model ishlab chiqilgan. Ushbu model strategik qaror qabul qilishni qo'llab-quvvatlash, bozor signallarini aniqlash va raqobatbardoshlikni oshirishga xizmat qilishi bilan ahamiyatlidir.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

So'nggi yillarda korxonalarda raqobat razvedkasini rivojlantirish jarayonida raqamli texnologiyalar va sun'iy intellektning ahamiyati ortib bormoqda. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, raqamli texnologiyalar ishlab chiqarish, xizmat ko'rsatish va boshqaruv jarayonlarida samaradorlikni oshirish, moslashuvchanlikni kuchaytirish hamda strategik qarorlarni tezkor qabul qilish imkoniyatini beradi. Masalan, PLM (Product Lifecycle Management) strategiyalari sanoatning turli sohalarida, ayniqsa avtomobil va mudofaa tarmoqlarida qo'llanilib, ishlab chiqarish jarayonlarida moslashuvchanlikni ta'minlash hamda xarajatlarni kamaytirishda muhim omil sifatida baholanadi [1].

Raqamlashtirish jarayonining iqtisodiy samaradorlikka ta'siri ham alohida o'rganilgan. Tadqiqotlar natijalariga ko'ra, raqamli texnologiyalar resurslardan oqilona foydalanish, chiqindilarni kamaytirish va ishlab chiqarish samaradorligini oshirish orqali korxonalarning barqaror rivojlanishiga hissa qo'shadi [2]. Shu bilan birga, raqamli yechimlarni joriy etgan korxonalar bozor talablariga tezroq moslashish, innovatsion mahsulot va xizmatlarni yaratish hamda raqobat ustunligini qo'lga kiritish imkoniyatiga ega bo'lishlari aniqlangan [3,5].

AI va generativ AI texnologiyalarining rivojlanishi korxonalar faoliyatida yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Tadqiqotlarda AI vositalarining moliyaviy boshqaruv, mijozlar bilan ishlash, ma'lumotlarni tahlil qilish va qaror qabul qilish jarayonlaridagi ahamiyati ta'kidlangan [4],[5]. Generativ AI yordamida korxonalar moliyaviy prognozlarni aniqroq tuzishi, strategik qarorlarni tezroq va asosli qabul qilishi mumkin. Shu bilan birga, IoT va blockchain texnologiyalari ta'minot zanjiri va logistika jarayonlarida shaffoflikni oshirish, xavflarni kamaytirish va ishonchli ma'lumot oqimini ta'minlashda muhim vosita sifatida qaraladi [6],[14]. AI Foundation modellaridan foydalanish esa ishlab chiqarish va logistika jarayonlarini optimallashtirish, samaradorlikni oshirish hamda risklarni kamaytirishga yordam beradi [6].

Tadqiqotlar AI texnologiyalarining ayniqsa kichik va o'rta biznes uchun strategik ahamiyatga ega ekanini ko'rsatadi. Biroq, bu texnologiyalarni joriy etishda texnik infratuzilma yetishmasligi, xodimlar malakasining pastligi va moliyaviy resurslarning cheklanganligi kabi to'siqlar mavjud [4]. Shunga qaramay, AI vositalari yordamida biznes jarayonlarini optimallashtirish, ma'lumotlarga asoslangan strategik qarorlar ishlab chiqish va mijozlar bilan ishlash samaradorligini oshirish imkoniyati mavjudligi ta'kidlanadi [5]. Shu jarayonlarning imkoniyatlari va cheklovlari haqida ko'proq ma'lumot 1-jadvalda keltirilgan.

Barqaror rivojlanishda raqamli innovatsiyalarning o'rni ham muhimdir. Raqamlashtirish resurslardan oqilona foydalanish, chiqindilarni kamaytirish va ishlab chiqarish samaradorligini oshirish orqali aylanish iqtisodiyotiga katta hissa qo'shadi [2],[7]. CRM tizimlarida ekologik mas'uliyatli avtomatlashtirishni joriy etish esa korxonalar samaradorligini oshirish bilan birga, ekologik barqarorlikni ta'minlashga ham xizmat qiladi [8]. Rivojlanayotgan mamlakatlarda AI texnologiyalarining barqaror tadbirkorlikni rivojlantirish, moliyaviy rejalashtirishni soddalashtirish va resurslardan samarali foydalanishdagi ahamiyati tobora ortib bormoqda [13].

Industry 4.0 texnologiyalari sifat menejmenti tizimlarini modernizatsiya qilish va ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirishda keng qo'llanmoqda. Bu texnologiyalar real vaqt rejimida jarayonlarni kuzatish va sifat standartlariga rioya etishni kuchaytirish imkonini beradi [15]. Ta'minot zanjiri boshqaruvida esa raqamli texnologiyalar va AI Foundation modellarining integratsiyasi ishlab chiqarishdan iste'molchigacha bo'lgan barcha bosqichlarni samarali nazorat qilish, xavflarni kamaytirish va bozor o'zgarishlariga moslashuvchan javob berishni ta'minlaydi [6],[11]. Shu bilan birga, blockchain va IoT texnologiyalarining birgalikda qo'llanilishi ta'minot zanjirida shaffoflik va kuzatuvchanlikni oshirish orqali korxonalar va iste'molchilar o'rtasidagi ishonchni mustahkamlashga yordam beradi [14].

Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, raqobat razvedkasi tizimining samaradorligi ko'p jihatdan raqamli texnologiyalar, sun'iy intellekt va ma'lumotlarni tahlil qilish vositalarining integratsiyasiga bog'liq. Ushbu integratsiya strategik qarorlarni qo'llab-quvvatlash, bozor tendensiyalarini prognozlash va resurslardan oqilona foydalanishni ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi [4],[5],[6]. Shu sababli, ilg'or texnologiyalar asosida shakllantirilgan raqobat razvedkasi tizimi korxonalar uchun strategik ustunlik manbai bo'lib, ularni bozor sharoitlariga tez moslashuvchan, innovatsion va barqaror qarorlar qabul qiluvchi subyektlarga aylantiradi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda korxonalarda raqobat razvedkasini rivojlantirishda raqamli texnologiyalar va sun'iy intellektning o'rnini baholash uchun tizimli tahlil yondashuvi qo'llanildi. Mazuga oid so'nggi yillarda chop etilgan ilmiy maqolalar o'rganilib, ularning asosiy g'oyalari va natijalari umumlashtirildi. Har bir manba texnologiyalarning qo'llanish sohasi, ustunliklari va cheklovlari bo'yicha tahlil qilindi. AI, IoT, blockchain, generativ AI hamda AI Foundation modellarining korxonalar samaradorligi, ta'minot zanjiri va sifat menejmentiga ta'siri o'rganildi. Olingan xulosalar asosida ilg'or texnologiyalar integratsiyasiga asoslangan konseptual model ishlab chiqildi va keyingi bo'limlarda tahliliy ma'lumotlar bilan bog'liq holda yoritildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

O'rganilgan ilmiy manbalar raqamli texnologiyalarning korxonalarda raqobat razvedkasini rivojlantirishdagi ahamiyatini yaqqol namoyish etadi. Bu texnologiyalar ishlab chiqarish, xizmat ko'rsatish va boshqaruv jarayonlarida samaradorlikni oshirish, jarayonlarni optimallashtirish hamda strategik qarorlarni tezkor va asosli qabul qilish imkoniyatini kengaytirishi bilan ajralib turadi [1],[2],[3]. PLM (Product Lifecycle Management) strategiyalari ayniqsa avtomobil va mudofaa tarmoqlarida keng joriy etilib, ishlab chiqarishning moslashuvchanligi va tezkorligini ta'minlashda muhim omil sifatida xizmat qilmoqda [1]. Raqamlashtirishning iqtisodiy samaradorlikka ta'siri ham sezilarli bo'lib, resurslardan oqilona foydalanish, chiqindilarni kamaytirish va barqaror ishlab chiqarish jarayonlarini shakllantirishda ijobiy natijalar beradi [2].

AI, IoT, blockchain, raqamli egizaklar va generativ AI kabi ilg'or texnologiyalarning korxona faoliyatidagi o'rnini tobora ortib bormoqda. Tadqiqotlarda AI, ayniqsa generativ AI vositalarining moliyaviy boshqaruv, mijozlar bilan ishlash va ma'lumotlarga asoslangan qaror qabul qilish jarayonlarini soddalashtirish hamda samaradorligini oshirishda katta imkoniyatlar yaratishi ta'kidlanadi [4],[5]. IoT va blockchain texnologiyalari esa ta'minot zanjirida shaffoflik va kuzatuvchanlikni oshirish, xavflarni kamaytirish hamda ishonchli axborot oqimini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi [6],[14]. Shu bilan birga, raqamli egizaklar va AI Foundation modellari ishlab chiqarish hamda logistika jarayonlarini optimallashtirish, samaradorlikni oshirish va xavflarni kamaytirishga xizmat qilishi aniqlangan [6].

Raqamli transformatsiya korxonalar raqobatbardoshligi va barqaror rivojlanishiga ham sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Tadqiqot natijalariga ko'ra, raqamlashtirish resurslardan samarali foydalanish, chiqindilarni kamaytirish va ekologik mas'uliyatli boshqaruvni rivojlantirish orqali iqtisodiy o'sishni qo'llab-quvvatlaydi [2],[7]. Raqamli yo'nalishga ega korxonalar bozor talablariga tez moslashish, innovatsion yechimlarni joriy etish va uzoq muddatli strategik ustunlikka erishishda afzalliklarga ega bo'lishlari qayd etilgan [3],[5].

Kichik va o'rta korxonalar (KOB) uchun AI texnologiyalarining strategik ahamiyati alohida e'tiborga molikdir. Tadqiqotlarda bu texnologiyalarni joriy etishda texnik infratuzilmaning yetarli emasligi, xodimlarning malaka darajasi va moliyaviy resurslarning cheklanganligi asosiy to'siqlar sifatida ko'rsatilgan. Shu bilan birga, AI texnologiyalari korxonalarga raqobat ustunligini ta'minlash, biznes jarayonlarini optimallashtirish va mijozlar bilan ishlash samaradorligini oshirish imkoniyatini beradi [4]. Generativ AI vositalari moliyaviy boshqaruv va qaror qabul qilish jarayonlarida katta o'zgarishlar qilishi, ma'lumotlarni tahlil qilishni yengillashtirishi va prognozlash aniqligini oshirishi bilan ajralib turadi [5].

Bu jarayonlarning imkoniyatlari va to'siqlarini yanada aniqroq ko'rsatish uchun quyidagi jadval keltiriladi (1-jadval):

1-jadval. AI texnologiyalarining KOB faoliyatidagi imkoniyatlari va to'siqlari

Asosiy yo'nalish	Imkoniyatlar	To'siqlar
Moliyaviy boshqaruv	Moliyaviy prognozlarning aniqligini oshirish, xarajatlarni optimallashtirish	Moliyaviy resurslarning cheklanganligi, AI tizimlarining yuqori narxi
Strategik qaror qabul qilish	Ma'lumotlarga asoslangan strategiyalarni ishlab chiqish	Texnik infratuzilmaning yetishmasligi va malakali kadrlar tanqisligi
Ta'minot zanjiri boshqaruvi	Real vaqt rejimida kuzatuvchanlik va xavflarni kamaytirish	Texnologiyalarni integratsiya qilishdagi qiyinchiliklar
Bozor tahlili	Bozor signallarini aniqlash va mijozlar xulqini prognozlash	Sifatli va yetarli hajmdagi ma'lumotlar bazasining yo'qligi

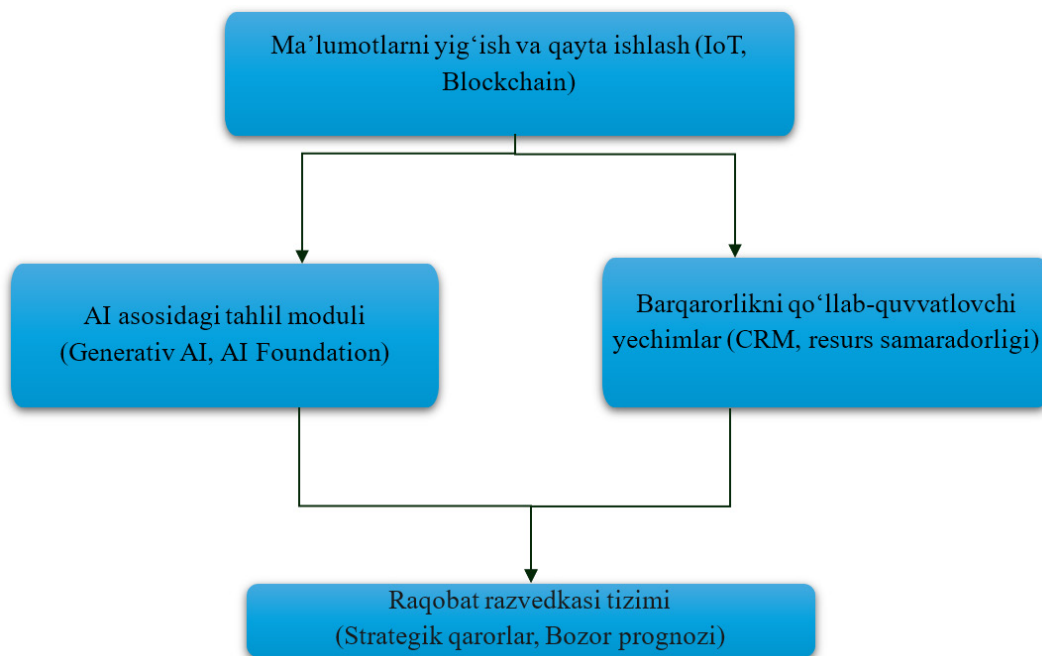

Ma'lumotlarga asoslangan qarorlarni qo'llab-quvvatlash mexanizmlari raqobat razvedkasi jarayonining ajralmas qismi hisoblanadi. AI vositalari yordamida korxonalar bozor tendensiyalarini aniqlash, mijozlar xulqini prognozlash va strategik rejalashtirishni takomillashtirish imkoniyatiga ega bo'ladi [4],[5]. Shu bois AI texnologiyalarining to'g'ri integratsiyasi kichik va o'rta biznes subyektlari uchun raqobatbardoshlikni oshirish va bozor o'zgarishlariga tez moslashishni ta'minlaydi.

Barqaror rivojlanish jarayonida raqamli innovatsiyalarning roli beqiyosdir. Raqamlashtirish resurslardan oqilona foydalanish, chiqindilarni kamaytirish va ishlab chiqarish samaradorligini oshirish orqali aylanish iqtisodiyotiga sezilarli hissa qo'shadi [2],[7]. CRM tizimlarida ekologik mas'uliyatli avtomatlashtirishni joriy etish korxonalarda mijozlar bilan ishlash samaradorligini oshirish bilan birga, barqarorlik maqsadlariga erishishda muhim ahamiyatga ega [8]. Rivojlanayotgan iqtisodiyotlarda AI texnologiyalari barqaror tadbirkorlikni rivojlantirish, moliyaviy rejalashtirishni yengillashtirish va resurslardan samarali foydalanish imkoniyatlarini kengaytirishda alohida o'rin tutadi. Shu bilan birga, infratuzilmaning zaifligi va texnologik tayyorgarlikning pastligi muhim cheklov omillari sifatida qayd etiladi [13].

Industry 4.0 texnologiyalarining joriy etilishi sifat menejmenti tizimlarining samaradorligini oshirishda katta ahamiyat kasb etadi. Ushbu texnologiyalar ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirish, real vaqt rejimida nazorat qilish va sifat standartlariga rioya etishni ta'minlash orqali korxonalar uchun yangi imkoniyatlar yaratadi [15]. Ta'minot zanjiri boshqaruvida raqamli texnologiyalar va AI Foundation modellari ishlab chiqarishdan iste'molchigacha bo'lgan barcha jarayonlarni yaxshilash, xavflarni kamaytirish va bozor o'zgarishlariga moslashuvchan javob qaytarish imkoniyatini oshiradi [6],[11]. Shu bilan birga, blockchain va IoT texnologiyalarining integratsiyasi ta'minot zanjirida shaffoflik va kuzatuvchanlikni kuchaytirib, mahsulot yetkazib berish jarayonlarining to'liq nazoratini ta'minlaydi [14]. Bu yondashuv korxonalar va iste'molchilar o'rtasida ishonchni mustahkamlashga ham xizmat qiladi.

Natijalar umumlashtirilganda, ilg'or raqamli texnologiyalarni ta'minot zanjiri va sifat menejmentiga integratsiya qilish korxonalar uchun strategik ustunlik manbai bo'lishi aniqlanadi. AI texnologiyalari raqobat razvedkasida strategik qaror qabul qilish jarayonlarini sezilarli darajada takomillashtiradi. Bu texnologiyalar yordamida korxonalar bozor signallarini tezkor aniqlash, mijozlar xulqini prognozlash va talabdagi o'zgarishlarga moslashuvchan choralar ko'rish imkoniyatiga ega bo'ladi. Generativ AI vositalari esa ma'lumotlarni chuqur tahlil qilish va strategik qarorlarni asoslash jarayonida samaradorlikni oshiradi [4],[5]. Global savdo tizimidagi o'zgarishlar ham raqobat razvedkasining strategik ahamiyatini yanada oshirib, korxonalarni xalqaro bozorlar haqida kengroq ma'lumot to'plash, xavflarni baholash va resurslarni samarali boshqarishga undaydi [16].

1-rasm. Taklif etilayotgan raqobat razvedkasi konseptual modeli

Tahlil asosida shakllantirilgan konseptual model raqobat razvedkasini takomillashtirish uchun uchta asosiy komponentni o'z ichiga oladi:

Ma'lumotlarni yig'ish va qayta ishlash infratuzilmasi – IoT va blockchain kabi texnologiyalar yordamida real vaqt rejimida ishonchli ma'lumot oqimi ta'minlanadi.

Sun'iy intellektga asoslangan tahlil moduli – bozor tendensiyalarini prognozlash, qarorlarni qo'llab-quvvatlash va strategik rejalashtirishni soddalashtiradi [4],[5].

Barqarorlikni qo'llab-quvvatlovchi innovatsion yechimlar – ekologik mas'uliyatli avtomatlashtirish, resurs samaradorligini oshirish va barqaror tadbirkorlikni rivojlantirishga xizmat qiladi [2],[7],[8],[13].

Bu komponentlar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik 1-rasmdagi modelda aks ettirilgan.

Taklif etilgan model sun'iy intellekt, raqamli innovatsiyalar va barqaror rivojlanish o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni aks ettiradi. Ushbu yondashuv raqobat razvedkasini rivojlantirishda strategik qarorlarni mustahkamlash, resurslardan oqilona foydalanish va bozor o'zgarishlariga moslashuvchanlikni oshirishga xizmat qiladi. Shu sababli, korxonalar uchun raqamli texnologiyalar va AI asosida integratsiyalashgan yondashuvni joriy etish raqobat ustunligini shakllantirish hamda uzoq muddatli barqaror rivojlanishga erishishning samarali strategiyasi sifatida tavsiya etiladi. Bunday yondashuv korxonalarni bozor sharoitlariga tez moslashuvchan, innovatsion va strategik jihatdan mustahkam qarorlar qabul qilish imkoniyatiga ega qiladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqot natijalari raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt korxonalarda raqobat razvedkasini rivojlantirishning asosiy omillari ekanini ko'rsatdi. AI, IoT, blockchain, raqamli egizaklar va generativ AI kabi texnologiyalar biznes jarayonlarini optimallashtirish, strategik qarorlarni tezkor va asosli qabul qilish hamda bozor talablariga moslashishni osonlashtiradi. Shu bilan birga, ularning ta'minot zanjiri, sifat menejmenti va moliyaviy boshqaruvga ijobiy ta'siri aniqlandi. Barqaror rivojlanishga xizmat qiluvchi raqamli innovatsiyalar resurslardan oqilona foydalanish, chiqindilarni kamaytirish va ekologik mas'uliyatni kuchaytirishga imkon yaratadi.

Tadqiqot natijalariga asoslanib, quyidagi takliflar ishlab chiqildi:

- Korxonalar raqobatbardoshlikni oshirish uchun AI, IoT va blockchain asosidagi texnologiyalarni joriy etishi lozim.
- Kichik va o'rta bizneslar uchun sun'iy intellektidan foydalanishni qo'llab-quvvatlaydigan texnik va moliyaviy infratuzilmani rivojlantirish zarur.
- Ta'minot zanjiri va sifat menejmentida AI Foundation va raqamli egizaklar kabi texnologiyalar integratsiyasini kuchaytirish tavsiya etiladi.
- Raqamli innovatsiyalarni joriy etishda ekologik mas'uliyatli yondashuvlarni qo'llash orqali barqaror rivojlanishga erishish maqsadga muvofiqdir.

Taklif etilgan konseptual model korxonalar uchun strategik qarorlarni mustahkamlash, resurslardan samarali foydalanish va bozor o'zgarishlariga tez moslashish imkoniyatini beradi. Shu bois, ilg'or texnologiyalarni integratsiya qilgan raqobat razvedkasi tizimini shakllantirish korxonalar barqaror rivojlanishi va raqobatbardoshligini ta'minlashda muhim strategik yo'nalish hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Aberkane, M. S., & Aberkane, O. (2025). Product lifecycle management: What sectors and what technologies used? A systematic literature review. *Discover Sustainability*, 6(730). <https://doi.org/10.1007/s43621-025-01267-w>
2. Adholiya, A. (2025). Evaluating the impact of digitalization on circular economy growth: Insights from structural equation modelling. *Circular Economy and Sustainability*. <https://doi.org/10.1007/s43615-025-00685-2>
3. Antenzio, L., Marquès Gou, P., & Bikfalvi, A. (2025). The dynamic role of digital orientation in shaping SME performance. Conference Paper. <https://www.researchgate.net/publication/394107453>
4. Haq, F. ul, Suki, N. M., Zaigham, H., Masood, A., & Rajput, A. (2025). Exploring AI adoption and SME performance in resource-constrained environments: A TOE–RBV perspective with mediation and moderation effects. *Journal of Digital Economy*. <https://doi.org/10.1016/j.jdec.2025.07.002>
5. Metzger, M., O'Reilly, S., & Mac an Bhaired, C. (2025). Generative artificial intelligence augmenting SME financial management. *Technovation*, 147, 103313. <https://doi.org/10.1016/j.technovation.2025.103313>
6. Nicoletti, B., & Appolloni, A. (2025). The impact of AI foundation models on the future of digital engineering for logistics and supply chain. *Digital Engineering*, 7, 100058. <https://doi.org/10.1016/j.dte.2025.100058>
7. Nylén, E.-J., & Klitkou, A. (2025). Digital innovations in wooden construction for a circular economy. *Circular Economy and Sustainability*. <https://doi.org/10.1007/s43615-025-00667-4>
8. Saporova, A. A., Joldoshev, T. E., Toktomamatov, B. A., & Omuralieva, M. D. (2024). Eco-conscious automation in CRM: Merging business objectives with sustainability. *International Journal for Novel Research in Economics, Finance and Management*, 2(1), 1–2. <https://www.researchgate.net/publication/393926448>
9. Su, B.-C. (2025). AI and religious e-commerce: Ethical foundations, practical strategies, and future directions. *Electronic Commerce Research*. <https://doi.org/10.1007/s10660-025-10010-6>
10. Khedher, I., Faci, N., Gazzah, S., & Faiz, S. (2025). Recommendation and explanation in road safety: A holistic exploration of multifaceted road risk. *World Wide Web*, 28(51). <https://doi.org/10.1007/s11280-025-01363-x>

11. Shekarabi, S. A. H., Mavi, R. K., & Macau, F. R. (2025). Supply chain resilience: A critical review of risk mitigation, robust optimisation, and technological solutions and future research directions. *Global Journal of Flexible Systems Management*. <https://doi.org/10.1007/s40171-025-00458-8>
12. Xia, L., Cao, Z., & Khaskheli, M. B. (2025). How digital technology and business innovation enhance economic–environmental sustainability in legal organizations. *Sustainability*, 17(6532). <https://doi.org/10.3390/su17146532>
13. Aguirre Benalcázar, M. C., Jaramillo Paredes, M. F., & Romero Hidalgo, O. M. (2025). Sustainable entrepreneurship in emerging economies: The role of financial planning, environmental consciousness, and artificial intelligence in Ecuador. *Sustainability*, 17(6533). <https://doi.org/10.3390/su17146533>
14. Micheal, L. (2025). Blockchain and IoT in e-business supply chains: Transforming trust, transparency, and traceability in online retail. *ResearchGate*. <https://www.researchgate.net/publication/393976522>
15. Hafid, A., Sebtaoui, F. E., & Mouchtachi, A. (2025). Evaluating the impact of industry 4.0 technologies on quality management systems: Applications, challenges, and future directions. *The International Journal of Advanced Manufacturing Technology*. <https://doi.org/10.1007/s00170-025-16122-5>
16. Pirverdizade, A., & Asadi, T. (2025). Transformation of the global trade system and its impact on energy markets. In L. M. H. Govea (Ed.), *Systemic transitions in world trade and their energy market repercussions*. Liberty Academic Publishers. <https://doi.org/10.5281/zenodo.16317283>

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2025. № 8

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>
